

УДК 712.4+582.734.3(477)

© 1999

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКИХ ВИДІВ ГЛОДУ В ОЗЕЛЕНЕННІ В УМОВАХ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

В. Л. РУБІС

Дендропарк "Олександрія" НАН України
Україна, 09100-129 Біла Церква, дендропарк "Олександрія" НАН України

Проведено порівняльний аналіз клімату Лісостепу України й північної частини Атлантичного регіону Північної Америки. Охарактеризовані біологічні та декоративні особливості 15 видів роду Crataegus L. з колекції дендропарку "Олександрія". Надані рекомендації по вирощуванню та використанню цих видів у зеленому будівництві.

Глід (Crataegus) – один із найбільш багатих видами родів родини розових. За даними О.М.Полетико [7], у світі налічується близько 1250 видів глоду, які поширені у помірних, рідше в субтропічних областях Північної півкулі. А.Редер [14] вказує 1000 видів для Північної Америки та 91 вид для інших районів світу. У флорі України налічується 15–16 дикорослих видів [4, 13]. У ботанічних установах та дендропарках інтродуковано більше 60 видів глоду, з них 60–70 % – північноамериканські [8].

Лісостеп України належить до північно-східного інтродукційного району, аналогом якого є північні частини Середземномор'я та Атлантичного регіону Північної Америки [9].

Ареали у Північній Америці мають види глоду секцій Cordatae, Douglasianae, Runcinatae, Macracanthae, Brainerdianae, Mollis, Coccineaе, Tenifoliae та ін. Представники усіх перелічених секцій, за винятком Douglasianae, займають східну частину материка. Вони сконцентровані в районі Великих озер, в басейнах річок Міссісіпі й Святого Лаврентія. У західних районах знаходяться види секції Douglasianae [2].

Області поширення східних глідів (Crataegus submollis Sarg., C. arnoldiana Sarg.) характеризуються різко континентальним кліматом: переважно жарким літом і холодною зимою. Середня температура повітря становить 20–28 °С, а середня температура січня –5...–10 °С. Абсолютні максимуми доходять до +38–44 °С, а абсолютні мінімуми – до –35...–45 °С [2]. Річна сума опадів сягає 1000–1200, а місяцями 500–700 мм [5]. Максимум опадів припадає на теплий період з квітня по жовтень.

Область поширення західних глідів (C. douglasii, C. rivularis) відрізняється більш посушливим кліматом: літо тут жарке і сухе, зима порівняно холодна. Абсолютний мінімум температури падає до –35 °С. Сума річних опадів становить 200–500 мм, з максимумом переважно в холодний період (з листопада по березень) [3, 5].

В цілому для континентального клімату Північної Америки характерні стрибкоподібні переходи від тепла до холоду протягом короткого часу, найбільш виражені взимку.

Клімат Лісостепу України помірно континентальний і холодніший, ніж Північної Аме-

рики (середньорічна температура повітря +7 °С), але характеризується невеликими добовими перепадами температури протягом року й достатньою кількістю атмосферних опадів (480–510 мм) [1].

В озелененні міст Лісостепу України північноамериканські види глоду використовуються недостатньо. Відомо, що в Лісостепу України зустрічаються такі види глоду з Північної Америки: *Crataegus* Lindl. *douglasii*, *C. coccinea* L., *C. crusgalli* L., *C. rivularis* Nutt. [6, 10].

Дендропарк “Олександрія” розташований в північно-східній частині Правобережного Лісостепу України [11]. В колекції парку налічується 33 види, форми й різновидності роду *Crataegus* L. 15 видів глоду мають північноамериканське походження й належать до 8 секцій: *Cordatae* Beadl.; *Douglasianae* Ettl.; *Punctatae* Loud.; *Macracanthae* Loud.; *Brainerdianae* Ettl.; *Mollis* Sarg.; *Coccineae* Loud.; *Tenifoliae* Sarg. [2].

За винятком *C. submollis*, що масово зростає у вигляді живоплоту по північній межі парку, кількість дерев окремих видів невелика: 2–5 екземплярів.

Більшість північноамериканських видів глоду в природних умовах сягають заввишки від 5 до 8–9 м. Дані про висоту поширених в Україні видів глоду в природних умовах та в умовах дендропарку “Олександрія” з указанням віку й кількості рослин подані в таблиці.

Оцінку зимостійкості видів глоду проводили за методикою С.Я.Соколова [12]:

1 група – види, що не ушкоджуються морозами (*C. prunifolia*, *C. jonesae*, *C. submollis*, *C. ellwangeriana*, *C. anomala*, *C. pringlei* var. *lobulata*, *C. macrosperma* var. *Macrosperma*, *C. flabellata*, *C. punctata*, *C. arnoldiana*, *C. pensylvanica*);

2 група – види, у яких обмерзають однорічні пагони до 50 % приросту (*C. phaenopyrum*, *C. douglasii*, *C. rivularis*, *C. holmesiana* var. *holmesiana*).

Нам не відомо, в якому віці вперше зацвітали північноамериканські види глоду в умовах дендропарку “Олександрія”, але більшість видів щорічно цвітуть й плодоносять. Першими зацвітають з другої декади травня

види секції *Douglasianae* (*C. douglasii*, *C. rivularis*), вихідці із західної частини Північної Америки, далі – секцій *Mollis*, *Cordatae*, *Tenifoliae*, *Brainerdianae* (східні види Північної Америки). З червня починається цвітіння європейських видів (*C. monogyna* Jacq., *C. leiomonogyna* Klok., *C. curvisepala* Lindm.), останніми зацвітають види секції *Punctatae* й *Macracanthae*.

Раніш за інші, у кінці липня, досягають плоди у *C. douglasii* й поступово опадають, у інших видів з Північної Америки – у вересні, у видів секції *Macracanthae* – у жовтні. У *C. phaenopyrum*, *C. submollis* плоди залишаються до початку нового року. Плоди північноамериканських видів переважно більші за розмірами порівняно з місцевими видами (завдовжки 1,2–1,7, завширшки 1,2–1,5 см; місцеві завдовжки 0,8–1, завширшки 0,5–0,8 см).

Листя у північноамериканських видів глоду восени стає яскраво-жовтим, оранжевим, червоним. Листопад у вересні – жовтні.

Висота рослин видів глоду в природі та культурі

Вид	Кількість	Вік, роки	Висота, м	
			в природі	в умовах дендропарку
<i>C. phaenopyrum</i> (L. f.) Medic.	2	37	10–12	4–5
<i>C. douglasii</i> Lindl.	3	37	5–13(15)	4,5–5
<i>C. rivularis</i> Nutt.	6	35	6	4,5–5
<i>C. punctata</i> Jacq.	5	31	6–9	3,5–5
<i>C. prunifolia</i> (Marsh.) Pers.	4	31	3–6	5
<i>C. jonesae</i> Sarg.	1	29	6–7	6
<i>C. submollis</i> Sarg.	Масово	40	6–10	4,5–7
<i>C. arnoldiana</i> Sarg.	2	37	4,5–6(10)	5–6
<i>C. ellwangeriana</i> Sarg.	2	19	6–7	2,5
<i>C. anomala</i> Sarg.	3	29	5–7	4,5–5
<i>C. pringlei</i> Sarg.	2	29	6–8	4,5–5
<i>C. pensylvanica</i> Ashe	3	29	7–10	4,5–5
<i>C. holmesiana</i> Ashe	2	29	7–10	5
<i>C. macrosperma</i> Ashe	До 10	29	5–8	3,5–4
<i>C. flabellata</i> (Bosc.) C. Koch	3	35	5–7	4,5–5

Для кожного з видів глоду, що належать до однієї секції, характерні такі ознаки, як форма листкової пластинки (цільна або лопатева), колір і розмір квіток та плодів. Дані про найважливіші декоративні ознаки окремих видів кожної секції з колекції дендропарку "Олександрія" наведені нижче.

Секція, вид	Життєва форма	Декоративні ознаки
Cordatae Beardl. <i>C. phaeoporum</i>	Д.	Кр. куляста. Л. трикутно-яйцеподібні, лопатеві, тонкі, темно-зелені. Кв. білі, в щитках. Пл. дрібні яскраво-червоні
Douglasianae Eggl. <i>C. douglasii</i>	Д.	Кр. куляста. Л. еліптичні до ланцетних, майже цільні, товсті, темно-зелені. Кв. білі, в щитках. Пл. чорні
Punctata Loud. <i>C. punctata</i>	Д.	Кр. розлога з плоскою верхівкою. Л. зворотно-яйцеподібні, цільні, сірувато-зелені. Кв. білі, в щитках. Пл. тьмяно-бурувато-червоні
Macracantha Loud. <i>C. prunifolia</i>	Д., Ч.	Утворює несиметричну кр. Л. 5-13-дрібно-лопатові, темно-зелені, яскраві. Кв. білі, в щитках. Пл. кармінні
Brainerdianae Eggl. <i>C. jonesae</i>	Д.	Кр. куляста з піднятими гілками. Л. еліптичні до яйцеподібних, гостропильчасті у верхній частині листової пластини, товсті, шкірясті, темно-зелені, яскраві. Кв. білі. Пл. яскраво-червоні
Mollis Sarg. <i>C. arnoldiana</i>	Д.	Кр. широкосиметрична. Л. широко-яйцеподібні з 3-5 парами неглибоких лопатей. Кв. білі, в щитках. Пл. яскраво-кармінні
Cocineae Loud. <i>C. ellwangeriana</i>	Д.	Кр. широкосиметрична. Л. широко-яйцеподібні з 4-6 парами гострих лопатей, темно-зелені. Кв. білі, в щитках. Пл. яскраво-кармінні
Tenuifoliae Sarg. <i>C. flabellata</i>	Ч., Д.	Кр. розлога з піднятими гілками. Л. широкоеліптичні з 3-5 парами неглибоких, трикутних лопатей, темно-жовто-зелені. Кв. білі, в щитках. Пл. кармінні

Примітка: Д. – дерево; Ч. – чагарник; Кр. – крона; Л. – листя; Кв. – квітки; Пл. – плоди.

Всі північноамериканські види глоду можна використовувати як солітери. Для створен-

ня живоплотів найкраще підходять види з великими й численними колючками, такі як *C. douglasii*, *C. macracantha*, *C. submollis*, *C. arnoldiana*; відстань між рослинами 0,5-1,0 м. Для групових посадок придатні усі види, за винятком *C. punctata*, який утворює плоско-розлогу крону й гарно виглядає як солітер; оптимальна посадкова відстань між деревами повинна досягати 3 м. В алейних посадках використовують *C. submollis*, *C. arnoldiana*, *C. flabellata* при оптимальній посадковій відстані 5-6 м.

В умовах дендропарку "Олександрія" північноамериканські види глоду мають завершений цикл сезонного, вегетативного та генеративного розвитку, стійкі до морозів, шкідників і хвороб.

Недостатнє використання видів глоду в зеленому будівництві пов'язане з відсутністю досконалих методів вирощування посадкового матеріалу.

Розмножується глід головним чином насінням. Плоди збирають у вересні-жовтні, як тільки у плодів з'явиться характерне забарвлення. Після збору кісточки треба відділити від м'якоти, а потім стратифікувати. Для північноамериканських видів, що мають тверді кісточки, потрібна тривала стратифікація до осені наступного року.

В наших досліджах позитивні результати одержані при посіві насіння, обробленого концентрованою сірчаною кислотою протягом 0,5-4 год. (залежно від товщини насінневої оболонки).

Насіння висівають на глибину 1 см в гряди. Сіянци знаходяться на грядках 1 рік. Восени або навесні рослини пересаджують у шкілку розсадника і дорощують до 3-4-річного віку. Ми вивчаємо вегетативне розмноження найбільш декоративних видів глоду методом щеплення на *C. toponupa* Jacq. Вегетативно розмножені рослини вступають у продуктивний період на 5-6 років раніше сіянців.

1. Агрокліматичний довідник по Київській області. – К.: Держ. вид-во с.-г. літ., 1959. – 134 с.
2. Боярышники Прибалтики. – Рига: Зинатне, 1971. – 380 с.
3. Бузовкин Б. А. Климат Соединенных Штатов Америки. – Л.: Гидролиздат, 1960. – 187 с.

4. *Визначник* рослин України. – К.: Наук. думка, 1965. – 876 с.
5. *Витвицкий Г. Н.* Климат Северной Америки. – М.: Географгиз, 1953. – 124 с.
6. *Деревья и кустарники* декоративных городских насаждений Полесья и Лесостепи УССР / Под общ. ред. Н. А. Кохно. – Киев: Наук. думка, 1980. – 236 с.
7. *Деревья и кустарники СССР.* – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1953. – Т. 3. – 514 с.
8. *Каталог* деревьев и кустарников ботанических садов Украинской ССР. – Киев: Наук. думка, 1987. – С. 69.
9. *Кохно Н. А.* О теоретических основах интродукции древесных растений на Украине // Интродукция и акклиматизация деревьев и кустарников, выращивание новых сортов. – Киев: Наук. думка, 1989. – С. 50–56.
10. *Лыпа А. Л.* Дендрологические богатства Украинской ССР и их использование // Озеленение населенных мест. – Киев: Наук. думка, 1952. – С. 11–467.
11. *Мордатенко Л. П., Гайдамак В. М., Галкин С. И.* Дендропарк «Александрия». Путеводитель. – Киев: Наук. думка, 1990. – 80 с.
12. *Соколов С. Я.* Современное состояние акклиматизации и интродукции растений // Тр. Ботан. ин-та им. В. Л. Комарова АН СССР. – 1957. – 6, № 2. – С. 9–32.
13. *Флора УРСР.* – К.: Наук. думка, 1954. – Т. 6. – 594 с.
14. *Rehder A.* Manual of cultivated trees and shrubs. – New York: Macmillan Co., 1949. – 996 p.

Надійшла 30.07.99

ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
СЕВЕРОАМЕРИКАНСКИХ ВИДОВ БОЯРЫШНИКА
В ОЗЕЛЕНЕНИИ В УСЛОВИЯХ ЛЕСОСТЕПИ УКРАИНЫ

В. Л. Рубис

Дендропарк «Александрия» НАН Украины,
Белая Церковь

Проведен сравнительный анализ климата Лесостепи Украины и северной части Атлантического региона Северной Америки. Описаны биологические и декоративные особенности 15 видов рода *Crataegus* L. из коллекции дендропарка «Александрия». Даны рекомендации по выращиванию и использованию этих видов в зеленом строительстве.

PROSPECTS OF HAWTHORN PLANTATIONS
OF NORTH-AMERICAN SPECIES OF CRATAEGUS
IN THE FOREST-STEPPE CONDITIONS OF UKRAINE

V. L. Rubis

Dendrological Park «Alexandria», NUAS, Belaya Tserkov

The climate of Ukrainian forest-steppe is compared with the climate of the northern part of the Atlantic region of America. Biological and ornamental peculiarities of 15 species of North-America hawthorn of the «Alexandria» dendropark are described. Recommendations on growing and to use hawthorns the landscape architecture are cited.